

ORTADOĞU İÇİN ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ MODELLERİ: SUFİ VE İSLAM GELENEKLERİNDE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE ARABULUCULUK

Doç. Dr. Bezen Balamir COŞKUN

Zirve Üniversitesi

Giriş

Ortadoğu üzerine yapılan siyasi ve sosyolojik analizlerin oryantalist bir bakış açısını yansıttığı, Batı kaynaklı kavram ve teorilerle Ortadoğu'yu anlamının/açıklamanın mümkün olmadığı Ortadoğulu akademisyen ve siyasetçiler tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Batılı düşünür ve bilim insanları tarafından geliştirilen yönetim ve toplum modellerinin Ortadoğu toplumlarının kompleks sosyal ilişki ağı ve Batı'ya hiç benzemeyen devlet-birey ilişkisini açıklamaya yetmediği aşikardır. Tüm bu tartışma ve eleştirilere rağmen bölgenin kendi kültür ve kimliğini yansıtan analiz çerçeveleri yeterince gelişmemiştir. Yapılan çalışmalar daha ağırlıklı olarak Ortadoğu'daki çatışmaların kökenini Batılı güçlerin çıkar çatışmalarına ve doğal kaynakların ve/veya toprakların paylaşımına dair açıklamalar olarak literatürdeki yerini almıştır. Dolayısıyla, bölge halklarının tarihsel süreç içinde geliştirdiği kimlik ve kültürlerin yansımaları olan kavramsal ve analitik çerçeveler akademik literatürde hak ettiği yeri bulamamış, Ortadoğu ya oryantalist bir yaklaşım ile ya da bölgedeki çatışmalardan dolayı Hobbesvari bir siyasi topluluk olarak tanımlana gelmiştir.

Bu çalışmada Ortadoğu'nun sadece çatışma üreten bir yapı ve aktörler ağı olmadığı, Ortadoğu'nun toplumsal harcında çatışma çözümü ve arabuluculuk öğelerini de içeren bir kültürel altyapı olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede özellikle Sufi ve İslam geleneklerinde yer alan çatışma çözümü ve arabuluculuk pratikleri ve uzlaşma söylemleri ele alınarak bölgenin kendi kimliği ve kültüründen beslenen çatışma çözümü modellerinin geliştirilip geliştirilemeyeceği

tartışılacaktır. İslamın çatışma çözümü yaklaşımından esinlenilerek ortaya çıkan ve İslam hukukunun ve Osmanlı hukukunun temel taşlarından biri olan arabuluculuk uygulamaları da örnek olarak ele alınacaktır. Tartışmaya geçmeden önce kültürün çatışma analizi ve çatışma çözümünde nasıl bir değişken olarak yer aldığı tartışılacaktır.

Bir Çatışma Analizi Değişkeni Olarak Kültür

Kültür hem çatışma analizinde hem de çatışma çözümü analizlerinde ele alınan değişkenlerden biri olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır. İlgili literatüre bakıldığında Moore (1974), Gilady ve Russett (2002) çatışan aktörlerin siyasal kültürlerinin çatışma çözümü sırasında oynadığı rolü ele alırken, Bercovitch ve Elgström (2001) de çatışma yönetimi süreçlerini analiz ederken ulusal kültürün etkilerini tartışır. En genel anlamıyla kültür, aktörlerin çatışma nedenleri, çatışmanın tarafı olan diğer aktörleri ve onların niyetlerini algılamaları üzerinde belirleyici bir rol oynar. Kültürün çatışma çözümünde merkezi bir rol oynayıp oynamadığı sıkça tartışma konusu olsa da çatışma analizinin yapılabilmesi ve çatışma çözümlerinin başarılı olabilmesi için kültürel faktörlerin ele alınması üzerinde genel bir mutabakat vardır. Kültür faktörünün uluslararası güvenlik üzerine etkilerini araştıran Katzeistein (1996), Barnett ve Finnemore (1999) ve Kier (1995) milli kültürün ve toplum-devlet arasındaki ilişkilerin inşa edildiği siyasal kültürün bir devletin güvenlik-işbirliği ve çatışma gibi konulardaki pozisyonlarını belirlemedeki rolünü ele almışlardır. Tüm bu çalışmalar göstermektedir ki toplumsal kültür, çatışmalarda olduğu kadar çatışma çözümü süreçlerinde de siyasal kültür ve stratejik kültür kadar etkin bir değişken olarak önümüze çıkmaktadır.

Tüm bu çalışmalar arasında en dikkat çekici olanlardan biri Ho Wong Jeong'un tarafların çatışmalara ve çatışma çözümüne yaklaşımlarını düşük bağlamlı kültür - yüksek bağlamlı kültür bağlamında analiz ettiği çalışmasıdır (2008, 29-30). Jeong'a göre yüksek bağlamlı kültür çerçevesinde davranış geliştiren aktörler sosyal ilişkilere atfedilen anlamlar ve diğerlerinin ne düşündüğüne önem veren vaziyeti kurtarıcı taktikler geliştirdiğini öne sürer. Öte yandan düşük bağlamlı kültür çerçevesinde hareket eden aktörler daha kurumsal, hukuksal kurallar doğrultusunda hareket ederler (Jeong 2008). Jeong'un ayrımı sadece çatışma çözümüne tarafların yaklaşımını değil çatışma çözümü araçlarının mahiyetini de etkiler. John Paul Lederach'a (1995) göre arabuluculuk sisteminde düşük bağlamlı kültür çerçevesinde yaklaşan aktörler formel arabulucuları tercih ederken, yüksek bağlamlı kültür çerçevesinden bakan aktörler geleneksel arabulucuları tercih edebilmektedir. Yüksek bağlamlı kültürlerde çatışan tarafların iyi tanıdığı, sözü dinlenen ve iki tarafın da güve-

nini kazanmış biri arabulucu olarak tercih edilirken, düşük bağlamlı kültürlerde daha kurumsal, her iki tarafa eşit mesafeli davranabilen, nötr aktörler arabulucu olarak tercih edilir.

Çatışma çözümü ile ilgili pratiklere ve çatışma çözümü analizlerine bakıldığında çatışma çözümünde, uluslararası çatışma çözümünde uygulanmaya çalışıldığı tarzda evrensel ilkelerin geçerli olmadığı, kültürel ve etnik etmenlerin işin içine girdiği bu sebeple de batı modeli çatışma çözümü uygulamalarının azımsanmayacak bir kısmının başarısız olduğu tartışılmaktadır (Salem 1997; Abu Nimer 2003; McConnel 1995). Bu kapsamda Oliver Ramsbotham (2005) kitabında batı modeli çatışma çözümleri ile birlikte İslam ve Budizm’de de çatışma çözümü metodlarını da ele alır. Paul Salem’in (1997) derleme kitabı da Arap dünyasındaki çatışma çözümü örneklerini ve çatışma çözümü girişimlerini tartışır. Salem’inkine benzer bir çalışma Benjamin MacQueen’in (2009) Lübnan ve Cezayir örneklerini tartıştığı “Arap Dünyasında Siyasal Kültür ve Çatışma Çözümü” başlıklı çalışmasıdır. Bu ve buna benzer çalışmalarda gerek çatışma çözümü alanında gerekse barış çalışmaları alanında sunulan modellerin ve analitik çerçevelerin evrensel uygulamalar olarak sunulmasını eleştirirken başta siyasal kültür ve stratejik kültür olmak üzere kültürel kodların çatışmanın tarafı olan uluslararası aktörlerin çatışma çözümüne yaklaşımları üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

Yukarıda adı geçen pek çok çalışmada da ele alındığı üzere, çatışma çözümü pratiklerinde ve çatışma çözümü süreçlerinin analizinde kültürel arka plan okumaları önem arz etmektedir. Din diğer tüm kültürel öğeler arasında bireylerin ve toplumların barış, savaş, çatışma ve çatışma çözümü ile ilgili algı ve pratiklerinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Bu bağlamda kültürel ve siyasi altyapısı İslam dini ile iç içe geçmiş olan Ortadoğu bölgesinde barış algısı ve çatışma çözümü pratiklerinin İslam gelenekleri ve kültürü ile şekillenmiş olması kaçınılmazdır. Bu çalışmada, şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğunda Ortadoğu’daki sorunların ana sebeplerinden biri olarak ele alınan İslam’ın barış ve çatışma çözümünü içeren değerleri üzerinde durularak, İslam kültürünün bölge için nasıl bir çatışma çözümü modeli önerebileceği tartışılacaktır. Sufi ve İslam geleneklerindeki çatışma çözümü ve arabuluculuk kültürü ele alındığında bölge halkları için kendi kültürel kodlarından ortaya çıkarılmış çatışma çözümü modelleri geliştirilip geliştirilemeyeceği tartışılacaktır.

İslam’da Barış Kavramı ve Çatışma Çözümü

Ramsbotham’ın çatışma çözümleri konusunda ana kaynaklardan biri haline gelen kitabında belirttiği gibi Batılı olmayan barış ve çatışma çözümü yak-

laşmaları sadece ana akım Batı deneyimden ortaya çıkarılan çatışma çözümü teorilerinin gelişiminde değil kültürlerarası diyalog ve anlayışın gelişiminde de önemli rol oynamaktadır (2005). Batılı olmayan çatışma çözümü yaklaşımlarına örnek olarak İslam ve Budizmin yaklaşımlarını örnek olarak veren Ramsbotham'dan hareketle burada İslam'da yer aldığı şekliyle barış kavramı ve çatışma çözümü yaklaşımları ele alınacaktır.

Son dönemlerde İslam'ın terör, şiddet ve çatışma ile birlikte anılır olması, Batı medeniyetine ve kapitalist sistemin beraberinde getirdiği toplumsal yozlaşmaya karşılık olarak şiddetin ön plana çıkarılması ve Ortadoğu'daki çatışmaların pek çoğunun arka planının mezhepler arası güç çatışmasına bağlanması İslamiyetin barbar bir kültür olduğu algısına yol açmaktadır. Bu bağlamda İslam dininin barış kavramını nasıl ele aldığı ve çatışmaların çözümüne verdiği önemin doğru bir şekilde anlaşılması ve sıklıkla dile getirilmesi gereklidir. İslam dini ve kültüründeki barış öğelerinin ön plana çıkarılmasını takiben, bir sonraki aşama olarak bu anlayış çerçevesinde ortaya çıkacak olan çatışma çözümü modellerinin bölgedeki çatışmaların çözümünde uygulanması İslam dini ve Müslümanlar hakkındaki Islamafobia derecesine varan ön yargıların ortadan kalkmasına katkıda bulunacaktır. Bu konuda yapılan çalışmalar literatürdeki yerini almaya başlamıştır (Bkz. Ul-Huda 2010; Funk and Said 2008; Paden 2005; Abu Nimer 2003). Tüm bu çalışmaların ve bu yazının çıkış noktası Batının bireyci ve bireylerin rasyonel olduklarına dair varsayımlar üzerine geliştirdikleri çatışma çözümü modellerinin Hazreti Muhammed'den İbn Haldun'a kadar aklımıza gelen tüm İslami referanslarda bireyin toplumun çıkarlarını ön görerek var olabileceği anlayışının hakim olduğu Müslüman toplumlarında işe yaramadığıdır. Müslüman toplum kodunda birlik ve beraberlik, kardeşlik, aile ve aşiret gibi toplumsal öğeler bireyciliğin önüne geçer. Bu açıdan bakıldığında Müslüman toplumlar yüksek bağlamli kültürlerdir. Bu bakımdan bireyler içinde buldukları topluluğun menfaati için bireysel hak ve özgürlüklerinden vaz geçebilmektedir. Ayrıca bu bakış açısına göre bireyin onurlu bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için toplum/topluluk elzemdir. Otorite ile birey ilişkisi de bu algı çerçevesinde şekillenir. Bu açıdan bakıldığında çatışma çözümü mekanizmalarının Müslüman toplumlarda farklılık arz etmesi doğaldır. İbn Haldun'a göre birlikte yaşayan insanları birbirlerine karşı saldırdan koruyacak ve toplumsal güvenliği sağlayacak olan "diğer insanlar üzerinde sultanı, hakimiyeti, yaptırımını ve otoritesi olan, onların nasıl yaşamaları gerektiğinin kanun ve kurallarını koyan yöneticidir" (İbn Haldun'dan aktaran Gurkan 2008, 37).

İbn Haldun, umranın yıkılmasına ve harap olmasına aynı zamanda insan türünün yok olmasına yol açan savaşı zulüm olarak görür. Haldun'a göre Allah'ın zulmü yasaklamasının ardında yatan hikmet de budur. İslamda zulmün

yasaklanması önemli bir unsurdur (İbn Haldun'dan aktaran Alper 2008, 44). İbn Haldun'un da ele aldığı gibi barışın İslam akaidlerinde merkezi bir yeri vardır ve aynı zamanda adalet ve insan onuru kavramlarıyla iç içe geçmiştir. İslam'da barış Allah ile başlar, Allah barıştır. Barış (al-Salam) Allah'ın güzel adlarından biridir. Ayrıca Kuran'da barış, hoşgörü ve affetmek ile ilgili çeşitli ayetler vardır ki bu ayetler inananlar için temel kılavuz niteliğindedir:

Ey iman edenler, hepiniz topluca barış ve güvenliğe (Silm'e, İslam'a) girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o, size apaçık bir düşmandır. (Bakara Suresi, 208)

Allah barış yurduna çağırır ve kimi dilerse dosdoğru yola yöneltip-iletir... (Yunus Suresi, 25)

Siz, insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; maruf (iyi ve İslam'a uygun) olanı emreder, münker olandan sakındırır ve Allah'a iman edersiniz. (Al-i İmran Suresi, 110)

Sen af (veya kolaylık) yolunu benimse, (İslam'a) uygun olanı (örfü) emret ve cahillerden yüz çevir. (Araf Suresi, 199)

Kuran'daki bazı ayetlerde ise haksızlık yapmak, fesat ve cana kıymak kıyasıya eleştirilir:

... Kim bir nefsi, bir başka nefse ya da yeryüzündeki bir fesada karşılık olmaksızın (haksız yere) öldürürse, sanki bütün insanları öldürmüş gibi olur. (Maide Suresi, 32)

Allah'a ve Resûlü'ne itaat edin ve çekişip birbirinize düşmeyin, çözümlüp yılğınlaşsınız, gücünüz gider. Sabredin. Şüphesiz Allah, sabredenlerle beraberdir. (Enfal Suresi, 46)

Kuran'da ayrıca araları bozuk insanların arasını düzeltmek (İslah-ı Zatl Beyn) ve uzlaşmaya varamadıkları takdirde, devreye üçüncü şahıs veya şahısların girerek anlaşmazlığı gidermesi tavsiye edilir. "Müminler ancak kardeşler; öyle ise (arası bozulan) iki kardeşinizin arasını düzeltin" (Hucûrat, 10) ayetinde olduğu gibi pek çok ayet ve hadiste müminler arası anlaşmazlıkların düzeltilmesi emredilmiştir.

İslam Hukukunda Arabuluculuk ve Osmanlı'da Uygulamaları

Arabuluculuk diğer İslam devletlerinde olduğu gibi 17. ve 18. yüzyılda uygulanan şekliyle Osmanlı hukuk sisteminde ve genel olarak İslam hukukunda sıkça başvurulan bir "sulh" yöntemi olarak uzun yıllar kullanılmış bir

yöntemdir. Arabuluculuk müessesesi İslam hukukunda da yer alan bir uyumsuzluk çözüm yoludur. İslam hukukunda yer aldığı şekliyle arabuluculuk (ıslah, ıslah-ı zati'l-beyn) “ taraflar arasındaki uyumsuzlukların kendi istekleriyle ve üçüncü kişi yardımıyla tavsiye ve telkinlerle çözüme kavuşturulması” olarak tanımlanır (Şen 2012, 110). Arabuluculuk, İslam hukukunun kaynakları olan Kur'an, Sünnet ve Sahabe uygulamalarıyla meşru kılınmıştır. İslam hukuku literatüründe arabuluculuk “müslih” kavramıyla ifade edilir. Arabuluculukta kararı taraflar verir, arabulucu tarafların arasını bularak onları ortak noktaya getiren kişidir. Taraflar isterse arabulucuyu kendilerine sorunun çözülmesi noktasında yardım etmek için davet eder. İslam hukuk sistemine göre arabulucu tarafları bağlayıcı karar vermez, sadece sulhun ön aşamalarından biri olarak uyumsuzluk yaşayan tarafların anlaşmaya varmalarına yardımcı olur. Bu bağlamda arabuluculuk sulha varılması sürecini kolaylaştırıcı bir vasıttır. Şen'e (2012) göre arabulucunun taşıması gereken özellikler arasında adalet şartı, hukuk bilgisi, güvenilir ve objektif olması, ikna kabiliyetine sahip olması, sabırlı ve dikkatli olması vardır. Arabulucu olan kişinin bu özelliklere sahip olması tarafların arabulucuya güvenmesini ve itibar etmesini sağlar.

Arabuluculuk Ahmad Moussalli'nin de açıklamaya çalıştığı gibi sadece İslama geçildikten sonraki dönemde değil İslamiyet öncesi dönemde de Arap topraklarında başvurulan bir çatışma çözümü yöntemi idi. Arabulucular halkın güvenini kazanmış, saygın kabile üyeleri arasından seçilirdi ve her kabilenin bir arabulucusu vardı. Arabuluculuk İslamiyet öncesi dönemde de resmi bir makam değildi ve hakimlik yetkileri yoktu (Moussalli 1997, 47). İslamiyet'in Arap topraklarında yaygınlaşması ile İslamiyet öncesi arabuluculuk pratikleri İslami hukuk ile birleştirilmiştir. Yaşadığı dönemde Hazreti Muhammed'in kendisi de kabileler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü için arabuluculuk görevleri üstlenmiştir. İslamiyet döneminde tesis edilen arabuluculuk sisteminde arabulucu önce çözüm için Kuran'a danışmakta, Kuran'da sorunun çözümüne dair net bir ifade yoksa arabulucu kendi muhakemesine (itihad) başvurmakta idi (Moussalli 1997).

Osmanlı hukuk sistemindeki uygulamalara gelince, Şer'iyeye Sicillerindeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere Osmanlı Döneminde mahkemeye intikal eden bazı davaların hakimın kararıyla değil, taraflara Kadı tarafından yapılan davet üzerine ve bir heyetin de aracılık yapmasıyla, davacı ile davalının uzlaşmasıyla (sulh yoluyla) sonuçlandığı görülmektedir (Mutaf 2005). Bu sisteme göre, özellikle borç ve miras gibi konularda yaşanan anlaşmazlıklarda kadıların öncelikle davacı ile davalıyı her ikisinin de razı olacakları ortak bir noktada buluşturabilmek için “Uzlaştırıcılar”ı (Muslihûn Muslimûn) devreye soktuğu bilinmektedir. Osmanlı mahkemelerinde sulhun sistemli bir şekilde uygulamasında önemli bir yere sahip olan “Uzlaştırıcılar” toplumda sevilip-sayılan,

fikir ve kararlarına güvenilen kimseler arasından seçilen en az üç erkekten oluşmaktadır. (Mutaf 2005).

Burada izah edilmeye çalışıldığı üzere çatışma çözümünde sıkça başvuru araboluculuk yönetimi Batıdan ithal edilmiş bir uygulama değildir, İslam hatta İslamiyet öncesi dönemde, İslam hukukunda ve Osmanlı hukukunda “sulh” sağlamak için sıkça başvuru bir yöntemdir.

Mevlana ve Yunus Emre Öğretilerinde Toplumsal Barış ve Çatışma Çözümü

Ben gelmedim davâ için gönüller yapmaya geldim

Gelin tanış olalım, işin kolayın tutalım

Sevelim sevilelim, dünya kimseye kalmaz

Yunus Emre

Johan Galtung'un pozitif barış olarak tanımladığı olguya en yakın İslami gelenek toplumsal harmoni, toplumsal barış ve gruplar/topluluklar arası diyalogu ve şiddet karşıtlığını merkeze alan felsefesi ile Sufizmdir. Sufizm savaş ve çatışmanın olmaması olarak tanımlanan negatif barış ile mutlak barış anlamına gelen pozitif barış arasında köprü görevi görebilecek bir yaklaşıma sahiptir. Sufizm çatışan toplumlar/milletler arasındaki harmoninin yeniden kurulabilmesi ve gelecekte ortaya çıkabilecek çatışmaların önlenmesi için her tür kavramsal araca sahip bir felsefedir (Abu Nimer ve diğerleri 2008). Modernizm öncesi dönemde hem Güney Asya'da Hint toplumunda hem de Anadolu topraklarında sufiler hem devlet ve bireyler arasında hem de bireyler arasında araboluculuk rolü üstlenmişlerdir. Sufilerin halkın dertleri ile empati yapabilmeleri ve yöneticilere mesafeli duruşları araboluculuk kapasitelerini arttırmaktaydı.

Sufizm ve tasavvuf denildiğinde ilk akla gelen isim Mevlana Celaleddini Rumi ve güncelliğini hiç yitirmeyen eseri Mesnevi olsa da 13. yüzyılda yaşamış olan tasavvuf şairi Yunus Emre ve Yunus Emre Divanı da barış ve hoşgörü mesajları ve daha da önemlisi çatışma çözümü söylemi içeren bir eserdir. Yunus Emre yaşadığı yüzyılda Anadolu'da hâkim olan tasavvuf felsefesini, Rumi'den aşağı kalmayacak bir manevi kabiliyet ile kavramış ve tasavvuf inancını en basit biçimiyle ifade etmiştir.

Yunus Emre'nin öğretisi, insanları dostluğa ve kardeşliğe, birbirlerini anlamaya, birbirlerine zulmetmemeye, hoşgörüye, barışa ve sükûna çağırır.

Samuel Huntington'un medeniyetler çatışması tezinin ağırlık kazandığı ve Islamofobia'nın yükselişte olduğu bir dönemde Müslüman toplumların Yunus Emre'nin de içinde bulunduğu sufi geleneğinin yeniden hatırlanmasına ne kadar ihtiyacı olduğu ortaya çıkmıştır.

Karşıdakini anlayabilmek ve dolayısıyla anlayış göstermenin, ana temalardan biri olduğu sufi öğretisinde çatışma ruhsal gelişimin bir parçası olarak görülmekle birlikte hiç bir şekilde şiddet kullanmama ve hatta karşımızdakine bize şiddet uygulama fırsatı vermeme temel prensiptir. Hıristiyan öğretisindeki "sana tokat atana diğer yanağını çevir" mantığı sufi öğretisinde "sana tokat atmak isteyenin elini tutup durdur ki zulüm ederek günah işlemesine izin verme" olarak yer alır. Yunus Emre'nin aşağıdaki deyişleri bu vurguyu yapan tasavvuf örneklerindedir:

*Dövene elsiz, gerek sövene dilsiz, gerek
Derviş gönülsüz gerek sen derviş olamazsın*

*Biz kimseye kin tutmayız ağıyar dahi dosttur bize
Nerde ıssızlık var ise mahalle vü şardır bize
Adımız miskindir düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız kamu âlem birdir bize*

Yunus Emre aynı Rumi gibi insanlar arasındaki mezhep, renk, dil ve din farklılıklarına bakmaksızın hareket edilmesi gerektiğini savunur. Rumi;

*Gel, gel, ne olursan ol yine gel,
İster kafir, ister mecusi, ister puta tapan ol yine gel,
Bizim dergahımız, umitsizlik dergahu değildir,
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel
derken Yunus Emre;
Yetmiş iki millete kurban ol âşık isen
Ta âşıklar safında tamam olasın sâdık
Bir kez gönül yıktın ise şol kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil
Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan
Halka müderris ise hakikate âsidir
demiştir. Her ikisinin öğretisinde de eşitlik, birlik, beraberlik vurgusu*

vardır ve her iki öğreti de kimliklerden bağımsız olarak herkesi kabullenmek, farklılıklardan dolayı çatışmamak gerektiğini işaret eder. Rumi'nin toplumsal barış üzerine Mesnevi'de yer alan pek çok anektodu ve tavsiyesi vardır. Rumi, Fihi Mâ Fih'te, Kuran'da yazılı olanları yanlış anlayarak ayrımcılık yapan bir imam hakkında bir anektod ile Kuran gibi bir kutsal kitabın yanlış anlaşılacak ne tür çatışmalara yol açabildiğini anlatır:

Bir şahıs imamlık yapıyordu. “Bedevîler küfür ve nifak bakımından daha beterdir” (Tevbe, 9/97) ayetini okudu. Arap reislerinden biri orada bulunuyordu. Ona kuvvetli bir sille vurdu. İmam ikinci rekatta “Bedevîlerden Allah'a ve ahiret gününe inanan vardır” (Tevbe, 9/99) ayetini okudu. O Arap, “Sille seni islah etti” dedi (Mevlâna, Fihi Mâ Fih, A. Avni Konuk, İstanbul, 2006, s. 166).

Mevlana'nın anektodunda olduğu gibi her zaman kavga için sebep arayan, söz ve davranışları yanlış yorumlayan kişiler sözü ve davranışı, hatta ayetleri bile yanlış düşüncelerine alet edebilir. Mevlana'ya göre asıl olması gereken anlaşmayı ve uzlaşmayı gönülden amaç edinmiş kişilerin toplumda huzur ve güven sağlayıcı rol oynayabilmeleridir.

Toplumsal barış konusunda Mevlâna, “Aynı dili kullanmak, akrabalık ve bağlılıktır. İnsan yakın olmayanlarla bir arada tutsak gibidir. Nice aynı dili konuşan Hindu ve Türk vardır; ... Öyleyse yakınlık dili bizatihi başkadır” (Mesnevî, 1/1206-1209) diyerek gönülden konuşmanın ve anlaşmanın yollarını bulmak gerektiğini söyler. Mevlana insanları kavim kavim yaratan ve ona can veren Hakk'ın ayetlerini bile ayrılık aracı yapanları kıyasıya eleştirir. “Onun şekline ve rengine bakma; onun azmine ve niyetine bak.O, siyah olsa da seninle aynı niyettedir. Sen ona beyaz de, zira seninle aynı renktedir” (Mesnevî, 1/2892-2895) diyerek ötekileştirmenin manasızlığını tartışır.

Sonuç

Genel kanının aksine İslam şiddet içeren yöntemleri değil barış ve hoşgörüyü tercih eden bir dindir. Bu çalışmada verilen örnekler, uygulamalar ve gelenekler İslam'ın adalet ve insan onurunu merkeze alan barışçı yaklaşımlar içeren mahiyetini göstermeyi amaçlamakta idi. Kuran'daki ayetler, sünnet ve hadisler kılavuzluğunda İslam'da uygulanan sulh metotları çatışma çözümleme modelleri olarak da literatürde yer alabilecek metotlardır. İslam'ın doğasında var olan fitre (iyilik), af, ihsan ve hikmet gibi kavramlar Batıda üretilen çatışma çözümü modellerinin çok üzerinde bir kavramsal zenginlik içermektedir. Bu kavramların Sufi geleneğindeki harmoni, toplumsal barış ve toplumlar arası diyalog gibi yaklaşımlarla harmanlanması halinde İslam kültür ve gelene-

ğinden başta Ortadoğu olmak üzere tüm Müslüman topluluklar için bir çatışma çözümü modeli ortaya çıkacaktır. Böylece Müslüman toplumların bireyselliği değil toplumun çıkarını/iyiliğini ön plana çıkararak karakterine uyumlu, yüksek kültür bağlamı dolayısıyla daha ziyade arabuluculuk üzerine kurulu bir çatışma çözümü modeli Ortadoğu'daki topluluklar arası veya milletlerarası çatışmaların çözümü için bir fırsat yaratacaktır.

Kaynakça

- Abu Nimer. *Nonviolence and Peacebuilding in Islam*. (University Press of Florida, 2003)
- Abu-Nimer, Mohammed ve diğerleri “Unity in Diversity: Interfaith Dialogue in the Middle East”, *Digest of Middle East Studies*, 17(2), ss..176–178, 2008
- Barnett Michael N. ve Finnemore, Martha. “The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations”, *International Organization*, Vol. 53, no. 4, (1999)
- Bercovitch Jacob and Elström, Ole “Culture and International Mediation: Exploring Theoretical and Empirical Linkages”, *International Negotiation*, Vol.6, (2001), 3–23
- Funk, Nathan ve Said, Abdulaziz. *Islam and Peacemaking in the Middle East*. (Lynne Ripener Publishers, Boulder, 2009)
- Galtung, Johan. *Peace by Peaceful Means: Peace, Conflict, Development and Civilization*, (Sage, 1996)
- Gilady, Lilach and Russett, Bruce. “Peacemaking and Conflict Resolution,” *Handbook of International Relations*, (Sage, 2002), 392-397
- Gurkan, Alper. “İbn Haldun Dusuncesinde İslam Toplumu ve İdeoloji”, <http://alpergurkan.blogspot.ru/2013/07/ibn-haldun-dusuncesinde-islam-toplumu.html> (5 Haziran'da erişilmiştir)
- Huntington, Samuel P., Dominguez, Jorge I. *Siyasal Gelişme, Çeviren: Ergun Özbudun*, (Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1995)
- Jeong Ho-Won. *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, (Sage, 2008)
- Kabaklı, Ahmet, *Türk Edebiyatı*, C.I, İstanbul,1997.
- Konuk, Avni (2006). *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî Mesnevî-i Şerîf Şerhi I Terçüme ve Şerh*, hzl. Selçuk Eraydın- Mustafa Tahralı, İstanbul: Kitabevi Yay., 3. bas.

- Köprülü, M. Fuat, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul, 1984.
- Katzenstein, Peter J. The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, (Columbia University Press, 1996)
- Kier, Elizabeth “Culture and Military Doctrine: France between the Wars”, *International Security*, Vol. 19, no. 4, (1995), 66-67
- Moore, David W. “Foreign policy and empirical democratic theory”, *American Political Science Review*, Vol. 68, (1974), 1192-97
- Lederach, John Paul Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures, (Syracuse University Press, 1995)
- McConnell, J. Mindful Mediation: A Handbook for Buddhist Peacemakers, (Buddhist Research Initiative, 1995)
- Mousalli, Ahmed. “An Islamic Model for Political Conflict Resolution” içinde Paul Salem (der.) Conflict Resolution in the Arab World, (American University of Beirut, 1997)
- Mutaf, Abdülmecit. “Osmanlı Hukuk Sisteminde Dostane Çözüm, Sulh Uygulaması”, *Yeni Ümit*, 2005
- Ramsbotham, Oliver ve diğerleri. Contemporary Conflict Resolution, (Polity, 2005)
- Salem, Paul. Conflict Resolution in the Arab World, (American University of Beirut, 1997)
- Şen, Yusuf. “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Vol.11, no:22, (2012)
- Ul-Huda, Qamar. Dove and Crescent, (Washington DC, USIP, 2010)